

جایگاه مؤلفه دفاعی - امنیتی در تحکیم و توسعه اقتدار ملی از منظر امام خمینی (ره) و آیت الله خامنه‌ای

اردشیر نوریان^۱

عضو هیئت علمی گروه روابط بین الملل دانشگاه تهران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۰۷/۰۹

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۱۲/۲۸

چکیده

در جوامع انسانی، به‌ویژه در حوزه سیاست و امنیت، قدرت که با مفاهیم پایه‌ای همچون بقای ارزش‌های حیاتی و حاکمیت پیوند دارد، از اهمیت حیاتی برخوردار است. قدرتی که با ویژگی‌هایی مانند «مشروعیت»، «نفوذ» و «کارآمدی» همراه باشد، اقتدار خوانده می‌شود. دولت‌ملت‌ها همواره تلاش می‌کنند منابع و روش‌های تولید و بازتولید اقتدار خود در سطح ملی را حفظ نموده و گسترش دهند. باتوجه به اهمیت مفهوم اقتدار ملی، شناخت مؤلفه‌های آن و تبیین جایگاه و تأثیر هر مؤلفه ضروری است. این پژوهش که کاربردی توسعه‌ای است و از روش مطالعات موردی زمینه‌ای بهره می‌گیرد، درصدد است با تبیین مهم‌ترین مؤلفه اقتدار ملی، یعنی مؤلفه دفاعی امنیتی، جایگاه و تأثیر آن را در تحکیم و توسعه اقتدار ملی ج.ا.ا تبیین کند. در همین راستا، بررسی نظرهای حضرت امام و مقام معظم رهبری به‌عنوان رهبران و بنیان‌گذاران نظام، پایه اصلی پژوهش قرار می‌گیرد. این پژوهش به این نتیجه می‌رسد که مؤلفه دفاعی امنیتی جایگاه ویژه‌ای در ابعاد مادی و عینی اقتدار ملی دارد، اما پایه اصلی و توان تأثیرگذاری آن متکی بر ابعاد معنوی است.

واژه‌های کلیدی: قدرت، اقتدار، اقتدار ملی، تحکیم و توسعه اقتدار، مؤلفه دفاعی امنیتی.

مقدمه

پدیده قدرت یکی از پرجاذبه‌ترین پدیده‌های طبیعی و انسانی است. به‌همین دلیل، قدرت امری فراگیر و پردامنه تلقی می‌شود. تمام اجزای هستی با قدرت همراه هستند و مظاهر آن دائماً قابل مشاهده است. علوم مختلف تجربی، اجتماعی و انسانی نیز به بررسی و تحلیل قدرت می‌پردازند و موضوعات گوناگونی مانند تولید، جریان، توزیع، اشکال و زوال قدرت را مورد توجه قرار می‌دهند.

در هر حال، توجه به قدرت برای جوامع انسانی ضرورتی به‌شمار می‌رود. بازیگران حوزه سیاست و امنیت این ضرورت را بیش از دیگران درک می‌کنند؛ زیرا با مفاهیم و اموری مانند بقا، ارزش‌های حیاتی و حاکمیت درگیر هستند و قدرت، ارتباطی وثیق با این امور دارد. اما همه اشکال و چهره‌های قدرت، آثار یکسانی بر سیاست و امنیت ایجاد نمی‌کنند. برخی چهره‌های قدرت، مقاومت غیر را افزایش می‌دهند؛ امنیت را نیز شکننده می‌کنند و به بی‌ثباتی در حاکمیت دامن می‌زنند. در مقابل، اشکال دیگری از قدرت به ارتقای امنیت پایدار و ثبات حاکمیت منجر می‌گردند.

قدرتی که با ویژگی‌هایی مانند مشروعیت، نفوذ و کارآمدی همراه باشد، آثار مطلوب فوق را به دنبال دارد. این قدرت را «اقتدار» می‌نامند. اقتدار نیز مانند قدرت در سطوح و لایه‌های مختلف فردی، اجتماعی و ملی تحلیل‌پذیر است. اقتدار ملی در کانون توجه دولت‌ملت‌ها قرار دارد و واحدهای ملی تلاش می‌کنند تا منابع و روش‌های تولید و بازتولید اقتدار خود را گسترش دهند.

پژوهش حاضر به مبانی مفهومی و نظری «اقتدار ملی» اشاره کرده، ضمن شناسایی عوامل راهبردی موثر بر مؤلفه دفاعی امنیتی اقتدار ملی جمهوری اسلامی ایران، کوشیده نسبت و تأثیر هریک از این عوامل بر سطوح، ابعاد و ویژگی‌های اقتدار ملی کشور را تعیین کند و در عین حال، شناختی از روابط پیچیده اجزای مختلف مجموعه اقتدار ملی در اختیار سیاستگذاران قرار دهد.

بیان مسئله

دهه‌های اخیر را باید عصر وقوع تغییرات بنیادی سیاسی، اجتماعی و اقتصادی و فناوری

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association

جمعية دراسات العالم الإسلامي

فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام

۱۴۲

سال چهارم، شماره اول، بهار ۱۳۹۳

محسوب کرد. ریشه بسیاری از این تغییرات را می‌توان در پایان جنگ سرد، توسعه اطلاعات و ارتباطات، افزایش منازعات و جنگ‌های داخلی و خارجی جست‌وجو کرد. این اوضاع باعث شد شیوه اعمال قدرت دولت‌ها نیز همپای با تحولات سریع بین‌المللی، منطقه‌ای و ملی دچار دگرگونی شود. ازسوی دیگر، این تحولات که ارزش‌ها، هنجارهای بومی و منافع بسیاری از دولت‌ملت‌ها را با چالش مواجه نموده، اقدامات دولت‌ها در حفظ و افزایش قدرت و نیز اقتدار خویش را مضاعف کرده است؛ به‌طوری‌که آن‌ها تلاش می‌کنند اقتدار خود را در صحنه داخلی و بین‌المللی تحکیم و توسعه بخشند.

اقتدار با مفاهیمی همچون قدرت، نفوذ، اغوا و زور نزدیکی دارد. در این میان، قدرت در موضوعات امنیت، سیاست و روابط بین‌الملل مفهومی پایه تلقی می‌شود. قدرت به‌طور کلی به ظرفیت و توانایی تأثیرگذاری بر پدیده‌ها اشاره می‌کند. ماهیت اقتدار نیز همان قدرت است؛ اگرچه در بیانی عمومی، می‌توان اقتدار را به‌معنای توانایی و قدرت مشروع و دارای نفوذ یا حق فرمان‌دادن و فرمان‌پذیری فرض کرد.

اقتدار از نظر ساختاری به‌معنای داشتن قابلیت‌های ابزاری نظام سیاسی در چارچوب سازمان‌دهی توانایی‌های بالقوه و بالفعل است. به عبارت دیگر، هرگونه اقتدار ساختاری نیازمند سازمان‌دهی قدرت ملی توسط نهادها و مراجع حکومتی است. ازسوی دیگر، اقتدار از نظر هنجاری به نوعی رضایت و اختیار دلالت می‌دهد و بدین‌سان اقتدار، حق مشروع برای نفوذ یا هدایت رفتار دیگران است. اما پایه آن صرف زور یا مجازات نیست؛ بلکه همواره توأم با مشروعیت و توجیه است (عالم، ۹۲ و ۱۰۲).^۱

بنابراین می‌توان اقتدار ملی در حوزه داخلی را به قدرتی که جامعه قبول کرده و در قلمرو ملی نفوذ و حاکمیت یافته و به قدرت مشروع و مقبول تبدیل شده است و در حوزه خارجی به مجموعه توانایی‌هایی که در صحنه فراملی و بین‌المللی نهادینه شده است تا بتواند منافع مهم کشور را تأمین کند، اطلاق کرد.

براساس نگرش سنتی، اقتدار ملی در شرایطی ایجاد می‌شود که کشورها بتوانند قابلیت‌های نظامی و راهبردی خود را افزایش دهند. با چنین نگرشی، تهدیدات بیشتر ماهیت برون‌مرزی و بین‌المللی داشته و کشورها نیز با موضوعاتی همچون تجاوز خارجی،

۱. عبدالرحمن، عالم، بنیادهای علم سیاست، نشر نی، تهران، صص ۹۲ و ۱۰۲.

جنگ، درگیری مرزی، خراب‌کاری و براندازی سروکار دارند. در نگرش‌های جدیدتر، همان‌گونه که امنیت ملی کشورها با ابعاد و مؤلفه‌های گوناگونی ارتباط دارد، قدرت و اقتدار ملی نیز ناشی از عوامل سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، فناوری و نظامی است. نظر به اینکه بنیان‌های نظام جمهوری اسلامی ایران برپایه تعالیم اسلامی استوار است، اقتدار مدنظر در این نظام باید مبتنی بر تعالیم دینی باشد و «حکومت تنها راه دستیابی به اهداف فردی و اجتماعی است و برای آن همتا و جایگزینی وجود ندارد. ارزش عملی حکومت و مدیریت جامعه در تعالیم دینی بسیار مهم و فراتر از امری جنبی و کم‌فایده است. اهمیت حفظ و استمرار نظام اسلامی علاوه بر آنکه موضوعی عقلی است، دینی نیز محسوب می‌شود. تحقق این امر منوط به حفظ ارکان حکومت مانند انسجام، آمریت و اعمال قدرت است» (جوادی آملی، ۱۳۸۱: ۲۲).

در این زمینه، از نظر قرآن مجید، قدرت سیاسی در جامعه اسلامی باید منشأ اتحاد، همبستگی و برادری شود، عدالت را در جامعه حاکم کند، نگهبان عزت و استقلال جامعه اسلامی باشد، امنیت جانی، مالی و آبروی شهروندان را تأمین کند، حمایت از دین و خداپرستی را هدف مهم خود قرار دهد و از مستضعفان و مظلومان در داخل و خارج حمایت کند؛ چنان‌که در آیات بسیاری به آن اشاره گردیده است.^۱

پس اقتدار مدنظر جمهوری اسلامی ایران علاوه بر جنبه‌های عمومی از ویژگی‌های منحصر به فردی برخوردار است که امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری مکرر بر آن تأکید ورزیده‌اند. در این بیانات، بر نقش اساسی اقتدار در دفع تهدیدات و دسترسی به اهداف توجه جدی صورت گرفته است. مقام معظم رهبری در برخی سخنان خود می‌فرماید:

۱. أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ (انفال / ۴۶).
وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ (آل‌عمران / ۱۰۳).

الَّذِينَ يَتَخَذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَلِيتَعُونَ عَنْهُمْ الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا (نساء / ۱۳۹).
الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ بِكُمْ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ فِتْنَةٌ مِنْ اللَّهِ قَالَُوا أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ وَإِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعَكُم مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ فَالَهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا (نساء / ۱۴۱).

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنْفَعٌ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ (حدید / ۲۵).
الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَاللَّهُ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ (حج / ۴۱).

«اقتدار نظام برای ما تأمین امنیت به همراه دارد»، «اقتدار دسترسی ما را به آرمان‌ها مقدور می‌کند»، «اقتدار ما در دشمن عدم طمع ایجاد می‌کند»، «اقتدار، نظام را در مقابل خطرات و آسیب‌های دشمن مصون می‌کند»، «علاج ملت ایران در کسب اقتدار است».

این کلام مقام معظم رهبری که می‌فرمایند «علاج ملت ایران در کسب اقتدار است، نشان می‌دهد که اقتدار موجود در کشور با جامعه نمونه و آرمانی که در ایده جمهوری اسلامی و قانون اساسی موجود است، فاصله دارد.

تحولات پرشتاب جهان کنونی و ورود متغیرهای متعدد تأثیرگذار بر نظام جمهوری اسلامی ایران، در صحنه داخلی و بین‌المللی، ما را بر آن می‌دارد تا از روش‌های سنتی فاصله گرفته و با در نظر گرفتن همه مسائل، چالش‌ها و تهدیدات داخلی و خارجی، به الگوی راهبردی مشخصی برای حفظ، تحکیم و توسعه اقتدار ملی توجه کنیم تا براساس آن بتوان برنامه‌های هماهنگ و سیاست‌های مفید و مؤثری را تبیین و اجرا کرد.

این الگو می‌تواند دارای ویژگی‌هایی به این شرح باشد:

۱. بین راهبردها و اهداف ازسویی و آرمان‌ها و ارزش‌های اساسی و اسناد بالادستی نظام ازسوی دیگر، ارتباط و هماهنگی ایجاد کند.

۲. بین سطوح داخلی و خارجی ارتباط برقرار کند.

۳. بین مؤلفه‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، نظامی، امنیتی و فناوری انسجام و ارتباط منطقی برقرار کند.

در صورت عمل به چنین الگویی، می‌توان امیدوار بود که اقتدار ملی کشور قابل حفظ، تحکیم و توسعه باشد.

باتوجه به مراتب مذکور، مسئله مورد توجه در این پژوهش عبارت است از:

۱. نقش و تأثیر مؤلفه دفاعی امنیتی در تحکیم و توسعه اقتدار ملی در جمهوری اسلامی ایران چیست؟

۲. ویژگی‌ها و مبانی حفظ و توسعه اقتدار از دیدگاه امام خمینی (ره) و آیت‌الله خامنه‌ای چیست؟

ضرورت و اهمیت تحقیق

یکی از نیازهای مبرم هر کشوری در جهت امنیت و بقا را می‌توان اقتدار ملی دانست؛

از این رو هر کشوری تلاش می‌کند اقداماتی را در راستای حداکثرسازی توان ملی خود برای رسیدن به اقتدار ملی انجام دهد. به‌طور کلی، اقتدار در شرایطی شکل می‌گیرد که قابلیت‌های ملی و همچنین قدرت ملی کشور در فضای روبه‌رشد قرار گیرد. اقتدار ملی جمهوری اسلامی ایران می‌بایست به‌گونه‌ای سازمان‌دهی شود که بر چالش‌های داخلی و بین‌المللی غلبه کند. این نیازمند به‌کارگیری ابزارها و شاخص‌های کاملاً متنوع و فراگیر است. بخشی از این شاخص‌ها ماهیت ساختاری داشته و بخش دیگر آن دارای نشانه‌های رفتاری‌اند.

جمهوری اسلامی ایران با چالش‌هایی مواجه است:

۱. جهانی‌سازی و تحولات ناشی از آن؛
۲. رویکرد ملت‌ها به انقلاب اسلامی؛
۳. نظام جهانی و نحوه برخورد با انقلاب اسلامی (راهبرد مستمر مقابله)؛
۴. مسئله هویت و قومیت‌های ایرانی و تلاش نظام سلطه برای فروپاشی ملیت واحد ایرانی؛

۵. استراتژی استکبار برای تقابل با قدرت سخت ج.ا.ا.

با بررسی و مطالعه چالش‌های مذکور، ضرورت پرداختن به اقتدار و نحوه و چگونگی تبدیل قدرت به اقتدار، قابل درک می‌شود؛ لذا ارتباط تنگاتنگ بین بقا، تحکیم و توسعه جمهوری اسلامی ایران با اقتدار ملی و اهمیت مؤلفه دفاعی امنیتی اقتدار ملی، مشخص‌کننده میزان ضرورت و اهمیت موضوع تحقیق حاضر است.

اهداف پژوهش

۱. تدوین نقش مؤلفه دفاعی امنیتی در تحکیم و توسعه اقتدار ملی جمهوری اسلامی ایران؛
۲. شناخت نظرهای امام(ره) و رهبری در حوزه اقتدار؛
۳. شناخت مبانی و سطوح اقتدار ملی ج.ا.ا؛

سؤالات پژوهش

سؤالات اصلی این پژوهش عبارت‌اند از:

فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام

۱۴۶

سال چهارم، شماره اول، بهار ۱۳۹۳

۱. تأثیر مؤلفه دفاعی امنیتی‌های در تحکیم و توسعه اقتدار ملی جمهوری اسلامی ایران کدام است؟

۲. از نظر امام خمینی (ره) و رهبری، کدام یک از ابعاد مادی یا معنوی و کدام ویژگی در تحکیم و توسعه اقتدار ملی جمهوری اسلامی ایران موثرتر است؟

نوع و روش پژوهش
تحقیق حاضر از نوع تحقیقات کاربردی توسعه‌ای است. روش آن روش موردی زمینه‌ای خواهد بود.

روش گردآوری اطلاعات

در این تحقیق، برای جمع‌آوری اطلاعات از دو روش استفاده خواهد شد:

الف. روش میدانی: در این روش، ابزار جمع‌آوری اطلاعات، انجام مصاحبه و تکمیل پرسش‌نامه از نمونه آماری خواهد بود.

ب. روش کتابخانه تخصصی: در این روش، از کتاب‌ها و مقالات علمی، آرشیو و سایت‌های اطلاعاتی موجود و مرتبط، به‌ویژه در بخش ادبیات تحقیق استفاده خواهد شد.

جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری به دو دسته تقسیم شده است: دسته اول خبرگان و صاحب‌نظرانی که از نزدیک در صحنه‌های عملیاتی و میدانی دستگاه‌های راهبردی و نیروهای مسلح بوده‌اند و دسته دوم خبرگان خارج از دستگاه‌ها، از جمله استادان و استراتژیست‌های صاحب‌نظر. نمونه آماری ۳۳ نفر از خبرگان، استراتژیست‌ها و دست‌اندرکارانی دارای ویژگی‌هایی نظیر تصدی مشاغل راهبردی که از نزدیک در صحنه‌های عملیاتی، فعالیت‌های فرهنگی اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، دفاعی امنیتی و علمی فناوری نقش مؤثری داشته‌اند. روش نمونه‌گیری نیز تصادفی طبقه‌بندی است و در روش جمع‌آوری اطلاعات به روش میدانی و بررسی اسناد و کتب موجود در کتابخانه‌ها و مراکز علمی و تخصصی عمل شده است.

پیشینه پژوهش

هیچ تحقیق مستقل و مستدل علمی یا کتابی مشابه با عنوان یا هدف تحقیق حاضر مشاهده

فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام
جمعیت در اسات العالم الاسلامی

و یافت نشد. با این حال، در حوزه مفاهیم همسایه نظیر قدرت، در معنی عام آن، آثار متعددی ملاحظه شد. در زمینه «اقتدار ملی»، اغلب آثار منتشر شده در چارچوب فعالیت‌های روزنامه‌نگاری است و کمتر مقاله‌ای با بار علمی پژوهشی و حتی علمی‌ترویجی به چشم می‌خورد. با این حال، تحقیقات و رساله‌های علمی حول محور حکومت، دولت و قدرت، دارای جستارهایی هستند که می‌توانند با موضوع این تحقیق همسو ارزیابی شوند. برای این منظور، آثار زیر بیشتر موضوع توجه قرار گرفته است:

۱. کتاب توزیع قدرت در اندیشه سیاسی شیعه که حاصل رساله دکتری سیدصادق حقیقت است و به مفاهیم بنیادین قدرت به‌ویژه در حوزه تشیع پرداخته است. نظر به نزدیکی مفهوم اقتدار به تعاریف قدرت در اندیشه شیعه، این اثر می‌تواند در تولید متون نظری مربوط به اقتدار ملی در جمهوری اسلامی ایران به‌کار آید (حقیقت، ۱۳۸۱).

۲. آیت‌الله جوادی آملی در کتاب نسبت دین و دنیا؛ بررسی و نقد نظریه سکولاریسم، به مبانی شکل‌گرفتن حکومت دینی، چگونگی مشروعیت، مقبولیت و سازوکارهای استمرار، بقا، حفظ و تعمیق اقتدار آن پرداخته و تفاوت‌های ماهوی آن با حکومت سکولار را تجزیه و تحلیل کرده است. از این کتاب می‌توان برای مبانی نظری اقتدار در جمهوری اسلامی ایران بهره‌برداری کرد (جوادی آملی، ۱۳۸۱).

۳. در حوزه اقتدار ملی جمهوری اسلامی ایران و مفاهیم مرتبط با آن نیز مجموعه مقالاتی در فصلنامه مطالعات دفاعی و استراتژیک، در سال ۱۳۸۱ چاپ شده است که به موضوعاتی نظیر مدیریت راهبردی و اقتدار ملی، جهانی‌شدن و آثار آن بر اقتدار ملی، تأثیرات فرهنگ بر اقتدار ملی، قانون، قدرت نظامی و مفاهیم مشابه و ارتباط آن‌ها با اقتدار ملی پرداخته است.

۴. اصغر افتخاری نیز طی پژوهشی به سفارش نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران، به موضوع اقتدار ملی از دیدگاه امام خمینی (ره) پرداخته است (افتخاری، ۱۳۸۰).

۵. علی‌رضا شجاعی‌زند در کتاب مشروعیت دینی و اقتدار سیاسی دین؛ بررسی جامعه‌شناختی مناسبات دین و دولت در ایران اسلامی که حاصل رساله دوره دکتری وی است، به مشروعیت دینی دولت و اقتدار سیاسی دین به صورت عام پرداخته و آن را تجزیه و تحلیل و مفهوم عمومی اقتدار را نیز تبیین کرده است.

۶. کتاب اقتدار نوشته ریچارد سنت، نیز مفهوم اقتدار را با گرایش علوم اجتماعی و از

انجمن مطالعات جهان اسلام

Islamic World Studies Association

جمعية دراسات العالم الإسلامي

فصلنامه علمی - پژوهشی

پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام

۱۴۸

سال چهارم، شماره اول، بهار ۱۳۹۳

دیدگاه‌های مختلف بررسی کرده است (سنت، ۱۳۷۸).

۷. کتاب قدرت؛ فر انسانی یا شر شیطانی، نوشته استیون لوکس با ترجمه فرهنگ رجایی که مؤسسه مطالعات تحقیقات فرهنگی در سال ۱۳۷۰ چاپ کرده است، قدرت را از دیدگاه‌های مختلف و آرای اندیشمندان علوم سیاسی به خوبی تجزیه و تحلیل کرده است. ۸. متون مرجع و پایه و همچنین دائرةالمعارف‌های فارسی و خارجی، هریک مدخل‌های متعددی به بحث قدرت، اقتدار، حکومت و مفاهیم مشابه و مرتبط اختصاص داده‌اند که در پیشینه تحقیق مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد. از جمله می‌توان به کتاب اقتدار^۱ نوشته جوزف راز^۲ اشاره کرد. این کتاب با تعریف اقتدار و اختلاف آن با انواع دیگر قدرت آغاز می‌شود. در فصول مختلف به انواع قدرت و اقتدار در سطوح مختلف فردی و گروهی پرداخته شده است. در فصل‌های پایانی، اقتدار در محیط‌های مدیریتی موضوع بحث قرار گرفته است.

۹. مقاله «روش طراحی استراتژی ملی در جمهوری اسلامی ایران» به قلم اصغر افتخاری (۱۳۸۱)، به بیان تعاریف استراتژی و سطوح آن، نحوه طراحی، نقش بازیگران هشت‌گانه در جمهوری اسلامی ایران برای تدوین سند استراتژی ملی می‌پردازد که می‌تواند از جهت مشخص نمودن الگوی راهبردی محل توجه قرار گیرد.

۱۰. اصغر افتخاری در مقاله‌ای با عنوان «اصول عملیاتی طراحی استراتژیک» (۱۳۸۱)، پس از بیان تعاریف و مفاهیم استراتژی ملی، به روش‌های عملیاتی کردن راهبرد ملی می‌پردازد که بعضی از این روش‌ها می‌تواند در تدوین راهبرد مدنظر این پژوهش کارا باشد.

۱۱. مقاله‌ای با عنوان «الگوی طراحی استراتژی ملی در جمهوری اسلامی ایران» توسط آقای محمود کلاهچیان (۱۳۸۴) به نگارش درآمد. ایشان نیز پس از بررسی طراحی الگو در سطح عملیاتی، فنی و راهبردی، مطالب درخور توجهی را درباره طراحی الگوی راهبردی امنیت ملی ارائه داده است.

۱۲. علی ربیعی طی سلسله مباحث آموزشی در دانشکده علوم و فنون فارابی با عنوان «الگوی تدوین استراتژی ملی» (۱۳۸۶)، به بیان انواع استراتژی‌ها، معیارهای استراتژی، الگوهای موجود در استراتژی، ویژگی‌های الگوی مدنظر برای استراتژی ملی می‌پردازد که

1. Authority

2. Jozeph Raz

بعضی تعاریف و مفاهیم آن در پژوهش استفاده می‌شود.

۱۳. در مفهوم‌شناسی موضوعی در فرمایش‌های امام خمینی (ره) به صورت زمینه‌یابی و نمونه‌ای بیست و یک جلد صحیفه نور بررسی اجمالی شد که مجلدات مزبور بالغ بر ده هزار صفحه متن را شامل می‌شود. بررسی‌های اولیه که با استفاده از کلیدواژه «قدرت» صورت پذیرفت، نشان‌دهنده دیدگاه ویژه معظم‌له به موضوع اقتدار بود. در جست‌وجوی قریب به سه هزار صفحه از مجلدات مزبور، مفاهیم اصلی و مرجعی که معطوف به موضوع اقتدار و اقتدار ملی بود استخراج گردید که در ادامه از آن بهره‌برداری خواهد شد.

۱۴. در بیانات و آثار رهبری طی دوره زمانی خرداد ۱۳۶۸ تا خرداد ۱۳۸۷، مواردی برای ارائه در موضوع تحقیق موجود است که از آن‌ها بهره‌برداری خواهد شد. همچنین برابر اصل منطقی «رجوع ضمیر به مرجع»، به نظر می‌رسد مبنای این تحقیق نظریات مرجعیت و کانون راهبردی آن یعنی امام خمینی (ره) و رهبری قرار داشته باشد. در این زمینه تمامی فرمایش‌های آنان اعم از سخنرانی، بیانیه، اعلامیه، مصاحبه و... واکاوی می‌شود. همچنین، در جهت تقویت مبانی تحقیق، تلاش می‌شود به متون مرجع دینی (قرآن مجید، نهج البلاغه و سایر منابع روایی و حدیثی) نیز مراجعه شود.

تعاریف و اصطلاحات قدرت

قدرت در معنای عام به معنی «قادر بودن» است و با سلطه قرابت دارد. واژه قدرت دارای بار معنوی فراگیر است؛ اما فهم همگان از قدرت، به معنی وضوح و وحدت مفهوم آن نیست. از این رو، باید بین مفهوم و برداشت از قدرت تمایز قائل شد.

قدرت را اندیشمندان و پژوهشگران سیاسی و اجتماعی از زوایای گوناگون تعریف و تجزیه و تحلیل کرده‌اند. برتراند راسل قدرت را «ایجاد آثار مدنظر» تعریف می‌کند. ماکس وبر قدرت را «احتمال اینکه بازیگری در رابطه‌ای اجتماعی در موقعیتی قرار گیرد که اراده خود را به رغم مقاومت اعمال کند»، تعریف می‌نماید. از نظر رابرت دال، قدرت به معنای کنترل رفتار است. مفهوم شهودی او از قدرت این است که A بر B تا جایی قدرت دارد که بتواند B را به کاری وادارد که در غیر آن صورت، انجام نمی‌داد (لوکس، ۱۳۷۰: ۱ تا ۴).

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association

فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام

۱۵۰

سال چهارم، شماره اول، بهار ۱۳۹۳

بنابراین رهیافت‌های وبر و دال هر دو بر مفهوم اعمال قدرت، متمرکز است. اما رهیافت‌های دیگر این تمرکز را نادرست یا تنگ‌نظرانه می‌دانند. به هر حال، قدرت به قدرت سازمانی و قدرت فردی تقسیم می‌گردد. روشی که یک سازمان با آن کسب قدرت می‌کند یک چیز است و روشی که یک فرد در درون سازمان با آن کسب قدرت می‌کند، چیز دیگری است. از سویی دیگر، قدرت با واژگان و مفاهیم دیگری از جمله اقتدار، حاکمیت، مشروعیت، سلطه، زور و اقناع ارتباط معنایی و مفهومی دارد.

اقتدار و ویژگی‌های آن

بر اساس تعریف دائرةالمعارف حکمرانی^۱، اقتدار حق فرمان‌دادن و فرمان‌برداری در یک سیستم سلسله‌مراتبی است، سلسله‌مراتبی که این حق را به فرمانده می‌دهد تا فرماندهی کند. سیستم سلسله‌مراتبی باید مشروعیتی داشته باشد که بر اساس آن فرمان‌پذیری انجام گیرد، نه اینکه بر اساس متقاعد کردن محاسبه منافع شخصی باشد. این سلسله‌مراتب محدود به اعتقادات مشترک و هنجارهایی است که آن را متناسب و معقول می‌سازد.

به عبارت دیگر، اقتدار شکلی کارآمد از نظم اجتماعی و سیاسی است و به حوزه‌ای هنجاری اشاره داشته و بر نوعی رضایت و اختیار دلالت می‌کند. اقتدار «قدرت نهادی شده با حق مشروع برای نفوذگذاری با هدایت رفتار دیگران بوده و بر سه اصل مشروعیت و رضایت و پشتیبانی همگان در قالبی قانونی مبتنی است».

در فرهنگ علوم سیاسی، اقتدار نیرویی تعریف شده است که از قانون، عقل، سنت یا جذبه و فره ناشی می‌شود و موجب مشروعیت قدرت می‌شود و مشخصه بارز آن شناسایی بی‌چون و چرای آن توسط کسانی است که انتظار می‌رود آن را گردن نهند (مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، ۱۳۷۶: ۲۰).

همچنین، اقتدار حق یا توان یا حق و توان قبولاندن طرح‌ها، تجویزها یا دستورها بدون توسل به اغوا یا چانه‌زنی یا زور است (فرهنگ علوم سیاسی آکسفورد، ۱۳۸۱: ۵۳).

اقتدار ملی

اقتدار در سطوح مختلف فردی و گروهی قابل طرح است. اقتدار ملی جنبه خاص دارد

1. Mark bevir, encyclopedia of goveremee

و بر مجموع توانمندی‌های یک ملت در سطوح رهبری، کارگزاران، تود/مردم و نهادهای مربوط ناظر است. اقتدار ملی از جنس قدرت سیاسی است، اما اقتدار از قدرت به معنای عام آن تغذیه می‌کند (افتخاری، ۱۳۸۰).

در معنی اصطلاحی، اقتدار ناظر بر «کارآمدی» است. تلفیق واژه اقتدار و ملی به معنی «کارآمدی دولت» و «کارآمدی نظام سیاسی در چارچوبی مشروع و مقبول در محیط ملی و عرصه بین‌المللی» است. اقتدار ملی از ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، علمی، فناوری و دفاعی - امنیتی برخوردار است.

تحکیم و توسعه اقتدار

تحکیم و توسعه شامل یک طیف است و هر عامل یا مؤلفه تا نقطه‌ای که روی طیف قرار می‌گیرد، موجب تحکیم اقتدار است و از آن مرحله به بعد، موجب توسعه اقتدار می‌شود. به عبارت دیگر، تحکیم اقتدار به معنای کنترل تهدیدها و ضعف‌ها و حرکت به سمت کاهش یا امحای آن‌هاست و توسعه اقتدار به معنای حفظ عوامل قوت و فرصت و حرکت به سمت افزایش آن‌هاست. بنابراین، تحکیم نقطه عزیمت توسعه است.

اقتدار دفاعی امنیتی

یکی از ابعاد اساسی اقتدار ملی، اقتدار دفاعی امنیتی است که شکل کارآمدی از مجموعه توانمندی‌های نظامی، انتظامی، اطلاعاتی و حفاظت اطلاعاتی و بسیج مردمی یک کشور در چارچوب مشروع و مؤثر در محیط امنیتی است. این توانمندی‌ها که به شکل قدرت نظامی هویدا می‌شود، از شاخه‌های قدرت دفاعی امنیتی است.

کلمه دفاع ناظر بر فلسفه وجودی و مسئولیت‌های مشترک نیروهای مسلح یک کشور است و جنس و ماهیت اقتدار دفاعی امنیتی برگرفته از قدرت سیاسی و نظامی است. قدرت نظامی وقتی به نحو مشروع باعث پیشبرد مقاصد می‌گردد، اقتدارآفرین می‌شود. البته لزوماً قدرت نظامی همواره تبدیل به اقتدار نمی‌شود و رابطه آن‌ها دوطرفه نیست. قدرت نظامی نمی‌تواند به تنهایی منشأ اقتدار باشد.

اقتدار دفاعی امنیتی قدرت موجهی است که مشروعیت دارد و از حوزه‌های قانونی و

فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام

۱۵۲

سال چهارم، شماره اول، بهار ۱۳۹۳

حقوقی شناخته شده، پذیرفته شده و نهادینه شده در جامعه برخوردار است.

در حوزه نظامی به جهت مفهومی، اقتدار فرد یا گروه به ویژگی‌هایی اشاره دارد که به وفاداری، اطاعت و فداکاری دیگران از سر ارادت و آگاهی منجر می‌شود. در این مفهوم، نظام فرماندهی تصمیم‌نهایی را می‌گیرد و فرماندهان بر قانون مسئولیت و اقتدار می‌یابند و نوعی ارتباط در بستر حقوقی شکل می‌گیرد.

در هر صورت، تجلی اقتدار نظامی در ابراز کارایی نظامی، رشد، خلاقیت، جوانمردی و شجاعت، مقاومت و پایداری، وفاداری و فداکاری، ایثار و شهادت کارکنان، تأیید و حمایت ولی فقیه و مردم از سازمان، خود را نشان می‌دهد.

اصول و مبانی اساسی اقتدار در نظام ج.ا.ا

در مجموع، می‌توان گفت عوامل الگوی مشروعیت قدرت و حاکمیت در جمهوری اسلامی ایران، الگوی الهی مردمی است، یعنی قدرت و حاکمیت جامعه براساس آموزه‌های اسلامی بوده و این آموزه‌ها نقش مبناسازی و تأمین اصول حیات اجتماعی را ایفا می‌کند. لذا منابع اصلی مشروعیت‌بخش، قبل از هر منبع دیگر، دین اسلام است.

در این تحقیق، مبانی اساسی اقتدار در ج.ا.ا از قانون اساسی، سند چشم‌انداز (ایران ۱۴۰۴) و دیدگاه‌ها و رهنمودهای امام خمینی (ره) و رهبری استخراج شده است.

حفظ اقتدار و استقلال و تمامیت ارضی کشور در برخی اصول مصوب قانون اساسی ج.ا.ا مورد اشاره قرار گرفته است که طلیعه آن‌ها، اصل یکصد و هفتاد و ششم قانون اساسی است که به موجب اصلاحاتی که در سال ۱۳۶۸ در قانون اساسی صورت گرفته، به قانون اساسی الحاق و در آن وظایف شورای عالی امنیت ملی ذکر شده است.

سند چشم‌انداز، اقتدار کشور را این‌گونه موضوع توجه قرار می‌دهد که در سایه اجرای سند، ایران کشوری «توسعه‌یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه با هویت اسلامی و انقلابی، الهام‌بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده و مؤثر در روابط بین‌الملل» خواهد بود و چنین منزلتی، کشور را دارای اقتدار ملی و منطقه‌ای خواهد ساخت. مفهوم‌شناسی و تبارشناسی قدرت و اقتدار در کلام امام (ره) و رهبری، نیازمند ورود به ابعاد مفهومی و الهی اقتدار است؛ زیرا قدرت مطلق جهان هستی و تمامی کائنات شناخته و

ناشناخته بشری در ید قدرت اوست و لزوم گردن نهادن به این قدرت، در تمامی عرصه‌های حیات اجتماعی و انسانی از طریق التزام به قوانین اسلام است و تجلی قدرت الهی در شخص پیامبر اسلام (ص) و ائمه هدی (ع) و در زمان غیبت، امتداد ولایت الهی در جامعه اسلامی، تحقق آن در ولایت فقیه است.

اقتدار در این دیدگاه دارای مشروعیت الهی و مقبولیت مردمانی است که به آموزه‌ها و تکالیف الهی گردن نهاده و سعادت دنیوی و اخروی خویش را در پرتو این اقتدار جست‌وجو می‌نمایند.

اقتدار ملی در بنیان‌های اساسی نظام

در ادبیات امروزی، تحقق اقتدار هر کشور مستلزم شکل‌دهی اقتدار در سطح نظام دولت‌ملت است که از آن با عنوان اقتدار ملی یاد می‌شود. اگرچه اسلام و انقلاب اسلامی دارای اهداف عالی و داعیه جهانی هستند، دستیابی به آن‌ها نیازمند ایجاد کشوری مستقل و مقتدر است که بتواند اهداف خود را در پرتو اقتدار ملی خویش و با کمترین هزینه‌ها محقق سازد.

در نگاه امام، رهبری، قانون اساسی و اسناد بالادستی، اقتدار ملی نقطه جهش در پیگیری و اجرای آرمان‌های انقلاب اسلامی و نظام مقدس ج.ا.ا محسوب می‌شود و بدین منظور، بنیان‌گذار و رهبری و قانونگذار تلاش کرده است تا سازوکارها و راهبردهای تحقق اقتدار ملی را فراهم سازد. آنچه در این فرایند محل توجه و تأکید قرار گرفته است، مشروعیت‌سازی اقتدار ملی را ناشی از اسلام و اصول آن می‌داند. مثلاً در اصل ۱۵۱ قانون اساسی آمده است:

• به حکم آیه کریمه «و اعدوا لهم ما استطعتم من قوه و من رباط الخیل ترهبون به عدو الله و عدوكم و اخرين من دونهم لا تعلمونهم الله يعلمهم»، دولت موظف است برای همه افراد کشور برنامه و امکانات آموزش نظامی را برطبق موازین اسلامی فراهم نماید؛ به طوری که همه افراد همواره توانایی دفاع مسلحانه از کشور و نظام جمهوری اسلامی ایران را داشته باشند. ولی داشتن اسلحه باید با اجازه مقامات رسمی باشد.

یا در سند ۱۴۰۴ تصریح شده است:

• در سند چشم انداز ج.ا.ا ایران که دربرگیرنده اهداف نظام طی بیست سال آینده است،

فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام

۱۵۴

سال چهارم، شماره اول، بهار ۱۳۹۳

چالش‌های احتمالی، فرصت‌ها و شایستگی‌های پایه‌ای ج.ا.ایران می‌باشد، تصویری آرمانی از آینده اقتدار ملی ترسیم گردیده است؛ «تصور و تجسمی از اقتدار آینده و تصویر مطلوبی که باید وجاهت واقعی ملموس و معتبر کسب نماید و در قالب برنامه‌های توسعه پنج‌ساله کشور عملیاتی می‌گردد» (سند چشم‌انداز ۲۰ ساله).

همچنین، در بیانات رهبر انقلاب آمده است:

• اقتدار ملی به دو عنصر اصلی نیاز دارد: یکی اینکه همه افراد وظایف خودشان را با قاطعیت انجام دهند؛ دوم اینکه قوای سه‌گانه باهم همکاری کنند (بیانات در اجتماع بزرگ مردم مشهد و زائران حرم مطهر امام رضا(ع)، ۱۳۸۰/۱/۱).

• از توانایی‌ها و ظرفیت‌های موجود هم نباید غفلت کنیم. یکی از پایه‌های اقتدار ملی این است که مسئولان کشور و آحاد ملت اعتقاد داشته باشند می‌توانند این راه‌ها را طی کنند و این کارها را انجام دهند؛ خود را عاجز، بی‌دست‌وپا و در محیط بن‌بست احساس نکنند (بیانات در دیدار کارگزاران نظام، ۱۳۸۴/۸/۸).

• ملت ایران هم با کمال شجاعت ایستاده. راهپیمایی بیست‌ودوم بهمن مظهر اقتدار ملی است (بیانات در دیدار پرسنل نیروی هوایی، ۱۳۸۳/۱۱/۱۹).

• ثباتی که امروز در این کشور وجود دارد، به برکت ابراز اقتدار ملت ایران در مراحل گوناگون است (بیانات در صحن جامع رضوی مشهد مقدس، ۱۳۸۳/۱/۲).

اقتدار ملی چیست؟ ملت، زمانی احساس اقتدار ملی می‌کند که ببیند مسئولانش بجا و درست عمل می‌کنند؛ درست می‌اندیشند و درست حرف می‌زنند؛ از منافع او درمقابل دشمنان و گرگ‌ها دفاع می‌کنند؛ برای نیازهای او وقت صرف می‌کنند؛ برای او دل می‌سوزانند و از خودشان توانایی و کارایی نشان می‌دهند. اقتدار ملی، اقتدار ملت ایران است؛ اما با تلاش مسئولان. رؤسا و مسئولان بخش‌های مختلف کشور، با عمل خود اقتدار ملی را به وجود می‌آورند (بیانات در جمع کثیری از مردم استان گیلان، ۱۳۸۰/۲/۱).

• اقتدار ملی برای یک کشور، حفظ‌کننده هویت او، مایه عزت او و وسیله رسیدن او به آرمان‌هاست (پیام نوروزی به مناسبت حلول سال، ۱۳۸۰/۱/۱).

با نگاه به اسناد بالادستی نظام ج.ا.ایران، مشاهده می‌شود که مسئولان به اقتدار ملی و زوایای مختلف آن توجه داشته و دارند. البته با غور در اسناد در اختیار، نکته درخور توجه

این است که در بیانات امام (ره) لفظ اقتدار ملی کمتر به کار برده شده است که شاید بتوان ادعا کرد ایشان با عنایت به اسلامی بودن نظام، هر دو مفهوم را یکی فرض نموده.

بعد دفاعی امنیتی اقتدار

یکی از مسیرها و ابزارهای تأمین اقتدار در ج.ا.ا، کسب اقتدار دفاعی امنیتی است که در مبانی نظام به آن توجه شده است. در قانون اساسی آمده است:

• ارتش جمهوری اسلامی ایران پاسداری از استقلال و تمامیت ارضی و نظام جمهوری اسلامی کشور را برعهده دارد (اصل ۱۴۳).

• هیچ فرد خارجی به عضویت در ارتش و نیروهای انتظامی کشور پذیرفته نمی شود (اصل ۱۴۵).

• استقرار هرگونه پایگاه نظامی خارجی در کشور هرچند به عنوان استفاده های صلح آمیز باشد، ممنوع است (اصل ۱۴۶).

یا در سند چشم انداز آمده است:

• ایرانی امن، مستقل، مقتدر با سامان دفاعی مبتنی بر بازدارندگی همه جانبه و پیوستگی مردم و حکومت.

امام (ره) نیز درباره قدرت و اقتدار نگاه خاصی دارند. مثلاً در جایی فرموده اند:

• اکنون که با عنایات خداوند تعالی و توجه بقیه الله، روحی فدا، نظام جمهوری اسلامی ما از هر جهت در موضع قدرت قرار گرفته است و ارتش نیرومند و سپاه عظیم مؤمن سلحشور و قوای مسلح قدرتمند و ملت حاضر در صحنه دارد و پشت دشمن را در ابعاد مختلف شکسته است، برایمان سازش و صلح تحمیلی بدتر از جنگ چه معنی دارد؟ (صحیفه نور، ج ۲۰: ۸۸)

آیت الله خامنه ای در مورد مبنای قدرت و اقتدار فرمودند:

شما نماد قوت و اقتدار ملت ایرانید. این، افتخار بزرگی است. این اقتدار فقط با آموزش نظامی به تنهایی حاصل نمی شود. آموزش نظامی، به علاوه تقویت عزم و ایمان. دل باید نیرومند باشد، تا جسم نیرومند و سلاح نیرومند را بتواند به کار بگیرد (بیانات در مراسم مشترک دانشگاه های افسری ارتش، ۱۳۸۴/۹/۳۰).

فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهش های سیاسی جهان اسلام

۱۵۶

سال چهارم، شماره اول، بهار ۱۳۹۳

و در جای دیگر در همین ارتباط اشارات دقیقی دارند. برای نمونه، خطاب به نیروهای مسلح فرموده‌اند:

• در چنین شرایط بسیار حساسی، ملت ما بیش از همیشه احتیاج به این دارد که خود را از لحاظ معنوی و مادی آسیب‌ناپذیر و مقتدر کند. بخشی از این اقتدار به مسائل اقتصادی و فرهنگی و سیاسی ارتباط پیدا می‌کند و بخش مهمی از آن هم مرتبط با مجموعه‌های نظامی است که باید روزبه‌روز توانایی‌های خود را در درون، از همه جهت افزایش دهند؛ استحکام سازمان‌دهی، ارتقای قدرت رزمی، توانایی لازم برای تولید، تهیه، تکمیل و نگهداری تجهیزات، بالانگه‌داشتن روحیه مسئولیت نظامی و همه چیزهای دیگری که با ابتکار و مدیریت مدیران خوب و مسئول امکان‌پذیر است (بیانات در مراسم صبحگاه نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی ایران ۱۳۸۱/۸/۲۶).

• یک پایه اقتدار ملی در نیروهای مسلح است. اقتدار ملی یعنی اقتدار ملت. اقتدار ملت در عملکرد مسئولان یک کشور خود را نشان می‌دهد (بیانات در دیدار با فرماندهان و گروهی از پرسنل ارتش به مناسبت روز ارتش ج.ا.ایران، ۱۳۸۰/۱/۲۸).

• نیروی مسلح، دژ امنیت ملی است. این دژ اگر قدرتمندانه، چه از لحاظ تجهیزات و چه از لحاظ روحیه، خود را سربلند و استوار بدارد، ملت احساس امنیت و آرامش خواهد کرد (بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در مراسم نظامی مشترک یگان‌های نیروهای مسلح استان فارس ۱۳۸۷/۲/۱۲).

باتوجه به آنچه در اسناد و مبانی و دیدگاه‌های رهبران عالی کشور در مورد قدرت و اقتدار ملی بحث شد، برای تبیین جایگاه و تأثیر مؤلفه دفاعی امنیتی در توسعه و تحکیم اقتدار ملی، پرسش‌نامه‌ای برای سنجش افکار نخبگان نظامی امنیتی توزیع و داده‌های متنوعی جمع‌آوری شد که تحلیل نتایج آن‌ها این جایگاه را به‌خوبی روشن می‌کند.

تبیین جایگاه و تأثیر مؤلفه دفاعی امنیتی در توسعه و تحکیم اقتدار ملی برای تبیین جایگاه و تأثیر مؤلفه دفاعی امنیتی در توسعه و تحکیم اقتدار ملی، پرسش‌نامه‌ای طراحی گردید تا به اخذ نظر استراتژیست‌ها و خبرگان اقدام شود. در این پرسش‌نامه سؤالات طوری طراحی شده که مؤلفه دفاعی امنیتی را به‌صورت کمی بتوان در جداول مربوط پیش‌بینی کرد. در مجموع، ۳۳ نفر به سؤالات پرسش‌نامه پاسخ داده‌اند.

درخصوص عامل دفاعی امنیتی، دو جدول مجزا مربوط به جمع بندی نظر پاسخ گویان تنظیم شده است. جدول اول شامل سه قسمت (ستون) اصلی است. قسمت اول جدول در برگیرنده جمع بندی نظر پاسخ گویان درخصوص میزان اهمیت و تأثیر عامل دفاعی امنیتی بر تحکیم و توسعه اقتدار ملی است که در قالب پنج گزینه (خیلی زیاد، زیاد، کم، خیلی کم و فاقد اهمیت) مطرح شده و فراوانی پاسخ های داده شده به هریک از این گزینه ها آورده شده است. قسمت دوم جدول نیز شامل درصد فراوانی نسبی پاسخ های داده شده به هریک از این گزینه ها است. در قسمت سوم جدول نیز برحسب کدگذاری صورت گرفته (به ترتیب برای گزینه خیلی زیاد ارزش عددی ۹، برای گزینه زیاد ارزش عددی ۶، برای گزینه کم ارزش عددی ۳، برای گزینه خیلی کم ارزش عددی ۱ و برای گزینه فاقد اهمیت ارزش عددی ۰ در نظر گرفته شده است)، میانگین پاسخ های داده شده محاسبه و در جدول گنجانده شده است.

جدول دوم نیز شامل میانگین پاسخ های داده شده درخصوص میزان تأثیر این عامل در سطوح داخلی و خارجی، در ابعاد ذهنی و عینی و در ویژگی های مختلف اقتدار (شامل مشروعیت و کارآمدی و نفوذ) است. گفتنی است میانگین های به دست آمده برای سطوح و ابعاد از ۲ نمره و میانگین های مربوط به ویژگی ها از ۹ نمره محاسبه شده است.

ابزار جمع آوری اطلاعات

در این تحقیق ابزار جمع آوری اطلاعات در رابطه با مبانی نظری مطالعات کتابخانه ای بوده و در رابطه با بخش میدانی تحقیق، از پرسش نامه استفاده شده است. درمورد استفاده از مطالعه میدانی یک پرسش نامه در پنج برگ دربرگیرنده تعدادی سؤال چندجوابی است. هدف این پرسش نامه بررسی عواملی است که در تبیین جایگاه و تأثیر مؤلفه دفاعی امنیتی در توسعه و تحکیم اقتدار ملی پیش بینی شده اند.

برای تجزیه و تحلیل داده ها، علاوه بر استفاده از شاخص های آماری همچون فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار، از روش های آمار استنباطی آزمون T نیز استفاده شده است. در ادامه یافته های پژوهش با نوع تأثیر بر مؤلفه های اقتدارزا و دیگر عوامل در ابعاد داخلی و خارجی بیان می شود.

تأثیر عوامل قدرت بر تحکیم و توسعه اقتدار ملی ج.ا.ا در مؤلفه دفاعی امنیتی

جدول ۱. میزان تأثیر عوامل مختلف بر تحکیم و توسعه اقتدار ملی ج.ا.ا در مؤلفه دفاعی امنیتی

ردیف	عوامل مؤثر	فراوانی					درصد فراوانی نسبی					میانگین نمرات
		خیلی زیاد	زیاد	کم	خیلی کم	فاقد اهمیت	خیلی زیاد	زیاد	کم	خیلی کم	فاقد اهمیت	
۱	خوداتکایی و خودکفایی نسبی دفاعی امنیتی و بومی شدن فناوری‌های دفاعی	۱۹	۱۴	۰	۰	۰	۶/۵۷	۴/۴۲	۰	۰	۰	۷۳/۷
	استراتژی‌ها و دکترین‌های دفاعی و نظامی	۱۳	۱۸	۰	۰	۱	۶/۴۰	۳/۵۶	۰	۰	۱/۳	۰۳/۷
	اقتدار فرماندهی و رهبری ولی امر مسلمین و اطاعت ولایی فرماندهان	۲۵	۷	۰	۰	۰	۱/۷۸	۹/۲۱	۰	۰	۰	۳۴/۸
	وجود تجارب دفاعی و امنیتی	۱۲	۲۰	۱	۰	۰	۴/۳۶	۶/۶۰	۰/۳	۰	۰	۰۰/۷
	نهاد بسیج و توان بسیج ملی و مدیریت نیروهای ذخیره و آموزش نظامی عمومی	۱۳	۱۹	۱	۰	۰	۴/۳۹	۶/۵۷	۰/۳	۰	۰	۰۹/۷
	بالا بودن قابلیت‌ها و ظرفیت‌های اطلاعاتی امنیتی کشور	۱۵	۱۷	۱	۰	۰	۵/۴۵	۵/۵۱	۰/۳	۰	۰	۲۷/۷
	کیفیت نیروی انسانی دفاعی امنیتی دین‌پاور، ولایت‌مدار و شهادت‌طلب	۲۱	۹	۳	۰	۰	۶/۶۳	۳/۲۷	۱/۹	۰	۰	۶۴/۷
۲	نارسایی‌های پدافند غیرعامل برای افزایش قابلیت‌های دفاعی (تسهیلات پایداری و مقاومت)	۱۰	۲۰	۳	۰	۰	۳/۳۰	۶/۶۰	۱/۹	۰	۰	۶۴/۶
	نارسایی‌های ارتباط نهادمند بین بخش‌های لشکری و کشوری	۱۰	۲۲	۱	۰	۰	۳/۳۰	۷/۶۶	۰/۳	۰	۰	۰۰/۷
	عدم تناسب آموزش‌های دفاعی امنیتی با تهدیدهای جدید	۱۴	۱۴	۳	۰	۰	۲/۴۵	۲/۴۵	۷/۹	۰	۰	۸۲/۶
	تداخل و رقابت و موازی‌کاری دفاعی امنیتی	۸	۱۵	۱۰	۰	۰	۲/۲۴	۵/۴۵	۳/۳۰	۰	۰	۰۶/۷
	ضعف در کارکرد انسجام‌بخشی و هویت‌سازی	۱۵	۱۲	۵	۰	۰	۹/۴۶	۵/۳۷	۶/۱۵	۰	۰	۸۲/۵
	پایین بودن سطح معیشت و منزلت نیروهای مسلح	۹	۱۹	۵	۰	۰	۳/۲۷	۶/۵۷	۲/۱۵	۰	۰	۹۴/۶
	آسیب‌پذیری زیرساخت‌های دفاعی امنیتی (ضعف زیرساخت منسجم یکپارچه در ICT)	۱۱	۱۸	۲	۱	۰	۴/۳۴	۳/۵۶	۳/۶	۱/۳	۰	۳۶/۶
۳	پایین بودن سهم بودجه دفاعی	۹	۱۸	۵	۱	۰	۳/۲۷	۵/۵۴	۲/۱۵	۰/۳	۰	۶۹/۶
	توان تأثیرگذاری نظامی امنیتی در منطقه	۱۲	۱۸	۱	۱	۰	۵/۳۷	۳/۵۶	۱/۳	۱/۳	۰	۲۱/۶
	توان بازدارندگی ناهمگن	۱۲	۱۶	۴	۰	۰	۵/۳۷	۵۰	۵/۱۲	۰	۰	۸۸/۶
	پتانسیل اطلاعاتی جنبش‌های همسو در منطقه	۷	۱۷	۷	۲	۰	۲/۲۱	۵/۵۱	۲/۲۱	۱/۶	۰	۷۲/۶
	ظرفیت نفوذ اطلاعاتی و کانون‌سازی در حوزه حریف	۱۰	۲۰	۳	۰	۰	۳/۳۰	۶/۶۰	۱/۹	۰	۰	۶۷/۵
	حضور قدرت‌های فرامنطقه‌ای در منطقه و تعدد کانون‌های تهدید	۱۱	۱۹	۲	۱	۰	۳/۳۳	۶/۵۷	۱/۶	۰/۳	۰	۶۱/۶
	قدرت تهاجم عملیات روانی دشمن	۱۱	۱۶	۶	۰	۰	۳/۳۳	۵/۴۸	۲/۱۸	۰	۰	۶۷/۶
۴	قدرت جنگ اطلاعاتی و الکترونیکی و الکترومغناطیسی دشمن	۱۱	۱۷	۵	۰	۰	۳/۳۳	۵/۵۱	۲/۱۵	۰	۰	۴۲/۶
	فعالیت وسیع سرویس‌های اطلاعاتی دشمن	۱۴	۱۴	۴	۱	۰	۴/۴۲	۴/۴۲	۱/۱۲	۰/۳	۰	۵۲/۶
	مجموع	۲۹۹	۳۸۵	۷۴	۷	۱	۰/۳۹	۳/۵۰	۷/۹	۹/۰	۱/۰	۸۳/۶

همان‌طور که در جدول ۱ و نمودار ۱ ملاحظه می‌شود، ۳۹ درصد از پاسخ‌گویان میزان تأثیر عوامل مختلف مؤلفه دفاعی امنیتی را بر تحکیم و توسعه اقتدار ملی، در حد خیلی

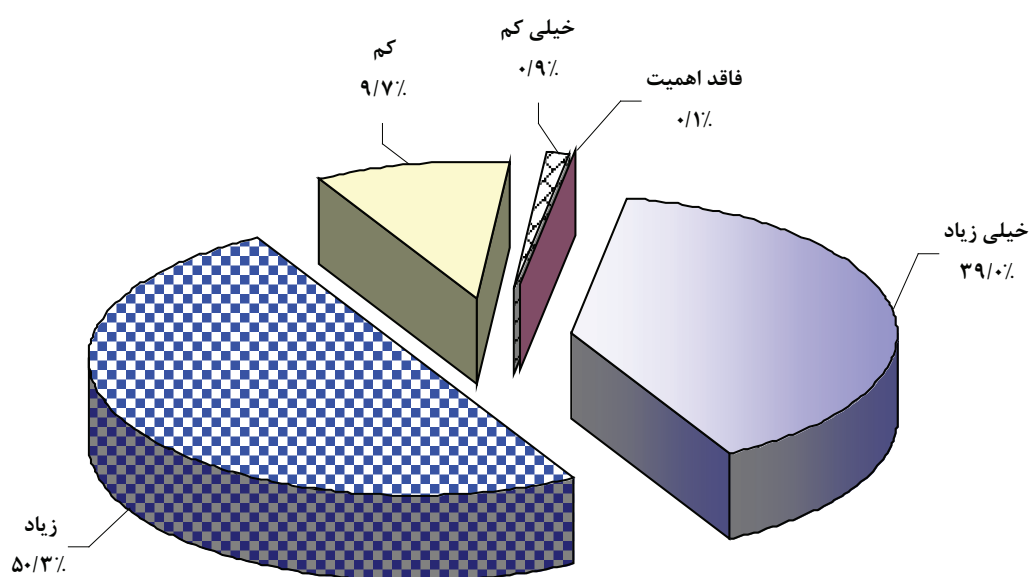
فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام

۱۵۹

بازگاه مؤلفه دفاعی - امنیتی در تحکیم و ...

زیاد، ۵۰/۲ درصد در حد زیاد، ۹/۷ درصد در حد کم و ۰/۹ درصد در حد خیلی کم عنوان نموده‌اند؛ ضمن آنکه ۰/۱ درصد از پاسخ‌گویان نیز این عوامل را فاقد اهمیت دانسته‌اند. میانگین کل نظرات پاسخ‌گویان در این خصوص، ۶/۸۳ (از ۹ نمره) است که در مجموع می‌توان میزان تأثیر کلی عوامل مختلف مؤلفه دفاعی امنیتی بر تحکیم و توسعه اقتدار ملی را از دید پاسخ‌گویان، در حد مابین زیاد و خیلی زیاد ارزیابی کرد.

نمودار ۱. نمودار توزیع نظر پاسخ‌گویان در خصوص میزان اهمیت عوامل مختلف مؤلفه دفاعی امنیتی بر تحکیم و توسعه اقتدار ملی

بررسی تأثیر عوامل مؤلفه دفاعی امنیتی بر تحکیم و توسعه اقتدار ملی

به منظور بررسی تأثیر عوامل مؤلفه دفاعی امنیتی بر تحکیم و توسعه اقتدار ملی، میانگین ارزش عددی ۲۳ شاخص مربوط برای هریک از پاسخ‌گویان محاسبه و سپس از آزمون T یک‌نمونه برای آزمودن فرض زیر استفاده شد. نتایج این آزمون در جدول زیر درج شده است:

$$\left\{ \begin{array}{l} H_0: \mu \leq 4.5 \quad (\text{عوامل دفاعی امنیتی بر تحکیم و توسعه اقتدار ملی تأثیر ندارند.}) \\ H_1: \mu > 4.5 \quad (\text{عوامل دفاعی امنیتی بر تحکیم و توسعه اقتدار ملی تأثیر دارند.}) \end{array} \right.$$

جدول ۲. نتایج آزمون T یک‌نمونه برای بررسی تأثیر عوامل دفاعی امنیتی بر تحکیم و توسعه اقتدار ملی.

تعداد نمونه	میانگین	انحراف معیار	خطای معیار میانگین	مقدار آماره T	سطح معنی دار ((Sig)
۳۳	۶/۸۲۷	۰/۹۵۲	۰/۱۶۶	۱۴/۰۴	۰/۰۰۰
تأثیر عوامل دفاعی امنیتی					

باتوجه به اینکه سطح معنی دار به دست آمده ($\text{Sig} = 0/000$)، کوچک‌تر از سطح آزمون ($\alpha = 0/05$) است، فرض صفر (H_0) رد می‌شود. یعنی با ۹۵ درصد (حتی با ۹۹ درصد) اطمینان، می‌توان گفت طبق دیدگاه پاسخ‌گویان، عوامل مؤلفه دفاعی امنیتی اثر معنی داری بر تحکیم و توسعه اقتدار ملی دارند.

باتوجه به ترتیبی بودن مقیاس اندازه‌گیری شاخص‌ها و به منظور اطمینان از نتایج حاصل از آزمون T، این فرضیه با استفاده از آزمون علامت نیز بررسی شد که نتایج آن در جدول زیر آمده است:

$$\left\{ \begin{array}{l} H_0: M \leq 4.5 \quad (\text{عوامل دفاعی امنیتی بر تحکیم و توسعه اقتدار ملی تأثیر ندارند.}) \\ H_1: M > 4.5 \quad (\text{عوامل دفاعی امنیتی بر تحکیم و توسعه اقتدار ملی تأثیر دارند.}) \end{array} \right.$$

جدول ۳. نتایج آزمون علامت برای بررسی تأثیر عوامل دفاعی امنیتی بر تحکیم و توسعه اقتدار ملی

سطح معنی دار (Sig.)	میانہ	تعداد داده‌های			تأثیر عوامل دفاعی امنیتی
		کوچک‌تر از ۴/۵	مساوی ۴/۵	بزرگ‌تر از ۴/۵	
۰/۰۰۰۰	۶/۹۱۳	۳۲	۰	۱	

باتوجه به اینکه سطح معنی دار به دست آمده ($\text{Sig} = 0/0000$)، کوچک‌تر از سطح آزمون ($\alpha = 0/05$) است، فرض صفر (H_0) رد می‌شود؛ یعنی با ۹۵ درصد (حتی با ۹۹ درصد) اطمینان می‌توان گفت طبق دیدگاه پاسخ‌گویان، عوامل مؤلفه دفاعی امنیتی اثر معنی داری بر تحکیم و توسعه اقتدار ملی دارند.

حال، به منظور بررسی تأثیر هریک از عوامل دفاعی امنیتی بر تحکیم و توسعه اقتدار ملی نیز از آزمون T یک‌نمونه برای آزمودن فرض زیر استفاده گردید که نتایج این آزمون‌ها در جدول زیر درج شده است:

$$\left\{ \begin{array}{l} H_0: \mu \leq 4.5 \quad (\text{عامل مدنظر..... بر تحکیم و توسعه اقتدار ملی مؤثر نیست.}) \\ H_1: \mu > 4.5 \quad (\text{عامل مدنظر..... بر تحکیم و توسعه اقتدار ملی مؤثر است.}) \end{array} \right.$$

باتوجه به سطوح معنی دار به دست آمده برای هریک از عوامل، با ۹۹ درصد اطمینان می‌توان گفت تک‌تک این عوامل اثر معنی داری بر تحکیم و توسعه اقتدار ملی دارند. باتوجه به ترتیبی بودن مقیاس اندازه‌گیری شاخص‌ها و به منظور اطمینان از نتایج حاصل از آزمون‌های T انجام شده، این آزمون‌ها با استفاده از آزمون علامت نیز بررسی شد و نتایج را تأیید کرد.

فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام
جمعیت دراسات العالم الاسلامی

۱۶۲

سال چهارم، شماره اول، بهار ۱۳۹۳

جدول ۴. نتایج آزمون T یک نمونه مربوط به بررسی میزان تأثیر عوامل مختلف دفاعی امنیتی بر تحکیم و توسعه اقتدار ملی.

ردیف	عوامل	تعداد نمونه	میانگین معیار انحراف	خطای معیار میانگین	مقدار آماره t	سطح معنی دار (Sig.)
۱	خودانگیزی و خودکفایی نسبی دفاعی امنیتی و بومی شدن فناوری های دفاعی	۳۳	۷۲۷/۷	۵۰۶/۱	۲۶۲/۰	۰۰۰/۰
۲	استراتژی ها و دکرترین های دفاعی و نظامی	۳۲	۰۳۱/۷	۹۵۹/۱	۳۴۶/۰	۰۰۰/۰
۳	اقتدار فرماندهی و رهبری ولی امر مسلمین و اطاعت ولایی فرماندهان	۳۲	۳۴۴/۸	۲۶۰/۱	۲۲۳/۰	۰۰۰/۰
۴	وجود تجارب دفاعی امنیتی	۳۳	۰۰۰/۷	۶۲۰/۱	۲۸۲/۰	۰۰۰/۰
۵	نهاد بسیج و توان بسیج ملی و مدیریت نیروهای ذخیره و آموزش نظامی عمومی	۳۳	۰۹۱/۷	۶۴۶/۱	۲۸۷/۰	۰۰۰/۰
۶	بالابودن قابلیت ها و ظرفیت های اطلاعاتی امنیتی کشور	۳۳	۲۷۳/۷	۶۸۲/۱	۲۹۳/۰	۰۰۰/۰
۷	کیفیت نیروی انسانی دفاعی امنیتی دین پاور، ولایت مدار و شهادت طلب	۳۳	۶۳۶/۷	۹۹۷/۱	۳۴۸/۰	۰۰۰/۰
۸	نارسای های پدافند غیرعامل برای افزایش قابلیت های دفاعی (تسهیلات پایداری و مقاومت)	۳۳	۶۳۶/۶	۸۰۰/۱	۳۱۳/۰	۰۰۰/۰
۹	نارسای های ارتباط نهادمند بین بخش های لشکری و کشوری	۳۳	۸۱۸/۶	۵۵۰/۱	۲۷۰/۰	۰۰۰/۰
۱۰	عدم تناسب آموزش های دفاعی امنیتی با تهدیدهای جدید	۳۱	۰۶۵/۷	۹۸۲/۱	۳۵۶/۰	۰۰۰/۰
۱۱	تداخل و رقابت و موازی کاری دفاعی امنیتی	۳۳	۸۱۸/۵	۲۴۲/۲	۳۹۰/۰	۰۰۱/۰
۱۲	ضعف در کارکرد انسجام بخشی و هویت سازی	۳۲	۹۳۸/۶	۲۱۳/۲	۳۹۱/۰	۰۰۰/۰
۱۳	پایین بودن سطح معیشت و منزلت نیروهای مسلح	۳۳	۳۶۴/۶	۹۵۰/۱	۳۳۹/۰	۰۰۰/۰
۱۴	آسیب پذیری زیرساخت های دفاعی امنیتی (ضعف زیرساخت منسجم یکپارچه در ICT)	۳۲	۶۸۸/۶	۰۲۳/۲	۳۵۸/۰	۰۰۰/۰
۱۵	پایین بودن سهم بودجه دفاعی	۳۳	۲۱۲/۶	۱۶۲/۲	۳۷۶/۰	۰۰۰/۰
۱۶	توان تأثیرگذاری دفاعی امنیتی در منطقه	۳۲	۸۷۵/۶	۹۴۷/۱	۳۴۴/۰	۰۰۰/۰
۱۷	توان بازدارندگی ناهمگن	۳۲	۷۱۹/۶	۰۸۳/۲	۳۶۸/۰	۰۰۰/۰
۱۸	پتانسیل اطلاعاتی جنبش های همسو در منطقه	۳۳	۶۶۷/۵	۳۶۷/۲	۴۱۲/۰	۰۰۴/۰
۱۹	ظرفیت نفوذ اطلاعاتی و کانون سازی در حوزه حریف	۳۳	۶۰۶/۶	۸۷۰/۱	۳۲۵/۰	۰۰۰/۰
۲۰	حضور قدرت های فرامنطقه ای در منطقه و تعدد کانون های تهدید	۳۳	۶۶۷/۶	۹۹۵/۱	۳۴۷/۰	۰۰۰/۰
۲۱	قدرت تهاجم عملیات روانی دشمن	۳۳	۴۲۴/۶	۱۹۴/۲	۳۸۲/۰	۰۰۰/۰
۲۲	قدرت جنگ اطلاعاتی و الکترونیکی و الکترومغناطیسی دشمن	۳۳	۵۱۵/۶	۱۰۸/۲	۳۶۷/۰	۰۰۰/۰
۲۳	فعالیت وسیع سرویس های اطلاعاتی دشمن	۳۳	۷۵۸/۶	۲۹۲/۲	۳۹۹/۰	۰۰۰/۰

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعية دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهش های سیاسی جهان اسلام

۱۶۳

بازگاه مؤلفه دفاعی - امنیتی در تحکیم و ...

اولویت‌بندی عوامل دفاعی امنیتی از نظر میزان تأثیر بر تحکیم و توسعه اقتدار ملی به منظور مقایسه میزان تأثیر عوامل مختلف دفاعی امنیتی بر تحکیم و توسعه اقتدار ملی و اولویت‌بندی این عوامل، از روش تحلیل واریانس فریدمن استفاده گردید که نتایج این آزمون در جدول زیر درج شده است:

$$\left\{ \begin{array}{l} H_0: \text{میزان تأثیر عوامل مختلف دفاعی امنیتی بر تحکیم و توسعه اقتدار ملی یکسان است.} \\ H_1: \text{حداقل یکی از این عوامل دارای تأثیر بیشتری در این زمینه است.} \end{array} \right.$$

جدول ۵. نتایج آزمون تحلیل واریانس فریدمن برای مقایسه میزان تأثیر عوامل مختلف دفاعی امنیتی بر تحکیم و توسعه اقتدار ملی

سطح معنی‌دار (Sig.)	درجه آزادی	مقدار آماره خی دو	تعداد نمونه	
۰/۰۰۰	۲۲	۶۲/۶۷۰	۲۸	مقایسه تأثیر عوامل مختلف

باتوجه به اینکه سطح معنی‌دار به دست آمده ($\text{Sig} = 0/000$) کوچک‌تر از سطح آزمون ($\alpha = 0/05$) است، فرض صفر (H_0) رد می‌شود. براساس میانگین‌های به دست آمده می‌توان عوامل مختلف دفاعی امنیتی را از نظر میزان تأثیر آن‌ها بر تحکیم و توسعه اقتدار ملی، به صورت جدول زیر اولویت‌بندی نمود.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، از دیدگاه پاسخ‌گویان این عوامل نیز به ترتیب، کمترین تأثیر را در این زمینه دارند: «اقتدار فرماندهی و رهبری ولی امر مسلمین و اطاعت ولایی فرماندهان»، «خوداتکایی و خودکفایی نسبی دفاعی امنیتی و بومی شدن فناوری‌های دفاعی»، «کیفیت نیروی انسانی دفاعی امنیتی دین‌باور، ولایت‌مدار و شهادت‌طلب»، «بالا بودن قابلیت‌ها و ظرفیت‌های اطلاعاتی امنیتی کشور»، «نهاد بسیج و توان بسیج ملی و مدیریت نیروهای ذخیره و آموزش نظامی عمومی»، «تداخل و رقابت و موازی‌کاری دفاعی امنیتی» و «استراتژی‌ها و دکترین‌های دفاعی و نظامی»، به ترتیب، بیشترین تأثیر را بر تحکیم

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association

فصلنامه علمی - پژوهشی
جمعیت دراست‌العلم الاسلامی
پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام

۱۶۴

سال چهارم، شماره اول، بهار ۱۳۹۳

و توسعه اقتدار ملی داشته و عوامل «ظرفیت نفوذ اطلاعاتی و کانون‌سازی در حوزه حریف»، «ضعف در کارکرد انسجام‌بخشی و هویت‌سازی»، «توان تأثیرگذاری نظامی امنیتی در منطقه»، «آسیب‌پذیری زیرساخت‌های دفاعی امنیتی (ضعف زیرساخت منسجم یکپارچه در ICT)» و «قدرت جنگ اطلاعاتی و الکترونیکی و الکترومغناطیسی دشمن».

جدول ۶. اولویت‌بندی عوامل مختلف دفاعی امنیتی از نظر میزان تأثیر آن‌ها بر توسعه و تحکیم اقتدار ملی
باتوجه به میانگین‌های به‌دست‌آمده.

اولویت	عامل	میانگین
۱	اقتدار فرماندهی و رهبری ولی امر مسلمین و اطاعت ولایی فرماندهان	۳۴/۸
۲	خوداتکایی و خودکفایی نسبی دفاعی امنیتی و بومی شدن فناوریهای دفاعی	۷۳/۷
۳	کیفیت نیروی انسانی دفاعی امنیتی دین‌باور، ولایت‌مدار و شهادت‌طلب	۶۴/۷
۴	بالا بودن قابلیت‌ها و ظرفیت‌های اطلاعاتی امنیتی کشور	۲۷/۷
۵	نهاد بسیج و توان بسیج ملی و مدیریت نیروهای ذخیره و آموزش نظامی عمومی	۰۹/۷
۶	تداخل و رقابت و موازی‌کاری دفاعی امنیتی	۰۶/۷
۷	استراتژی‌ها و دکترین‌های دفاعی و نظامی	۰۳/۷
۸	وجود تجارب دفاعی و امنیتی	۰۰/۷
۹	نارسای‌های ارتباط نهادمند بین بخش‌های لشکری و کشوری	۰۰/۷
۱۰	پایین بودن سطح معیشت و منزلت نیروهای مسلح	۹۴/۶
۱۱	توان بازدارندگی ناهمگن	۸۸/۶
۱۲	عدم تناسب آموزش‌های دفاعی امنیتی با تهدیدهای جدید	۸۲/۶
۱۳	پتانسیل اطلاعاتی جنبش‌های همسو در منطقه	۷۲/۶
۱۴	پایین بودن سهم بودجه دفاعی	۶۹/۶
۱۵	قدرت تهاجم عملیات روانی دشمن	۶۷/۶
۱۶	نارسایی‌های پدافند غیرعامل برای افزایش قابلیت‌های دفاعی (تسهیلات پایداری و مقاومت)	۶۴/۶
۱۷	حضور قدرت‌های فرامنطقه‌ای در منطقه و تعدد کانون‌های تهدید	۶۱/۶
۱۸	فعالیت وسیع سرویس‌های اطلاعاتی دشمن	۵۲/۶
۱۹	قدرت جنگ اطلاعاتی و الکترونیکی و الکترومغناطیسی دشمن	۴۲/۶
۲۰	آسیب‌پذیری زیرساخت‌های دفاعی امنیتی (ضعف زیرساخت منسجم یکپارچه در ICT)	۳۶/۶
۲۱	توان تأثیرگذاری نظامی امنیتی در منطقه	۲۱/۶
۲۲	ضعف در کارکرد انسجام‌بخشی و هویت‌سازی	۸۲/۵
۲۳	ظرفیت نفوذ اطلاعاتی و کانون‌سازی در حوزه حریف	۶۷/۵

فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام

۱۶۵

پایگاه مؤلفه دفاعی - امنیتی در تحکیم و ...

بررسی تأثیر عوامل دفاعی امنیتی بر تحکیم و توسعه اقتدار ملی در سطوح مختلف با ملاحظه جدول ۶ و مقایسه میانگین‌های به دست آمده برای میزان تأثیر عوامل مختلف دفاعی امنیتی در سطوح داخلی و خارجی، می‌توان گفت:

۱- عوامل «نهاد بسیج و توان بسیج ملی و مدیریت نیروهای ذخیره و آموزش نظامی عمومی»، «کیفیت نیروی انسانی دفاعی امنیتی دین‌باور، ولایت‌مدار و شهادت‌طلب»، «نارسایی‌های پدافند غیرعامل برای افزایش قابلیت‌های دفاعی (تسهیلات پایداری و مقاومت)»، «نارسایی‌های ارتباط نهادمند بین بخش‌های لشکری و کشوری»، «پایین بودن سطح معیشت و منزلت نیروهای مسلح»، «ضعف در کارکرد انسجام‌بخشی و هویت‌سازی»، «اقتدار فرماندهی و رهبری ولی امر مسلمین و اطاعت ولایی فرماندهان»، «وجود تجارب دفاعی و امنیتی»، «بالا بودن قابلیت‌ها و ظرفیت‌های اطلاعاتی امنیتی کشور»، «عدم تناسب آموزش‌های دفاعی امنیتی با تهدیدهای جدید»، «تداخل و رقابت و موازی‌کاری دفاعی امنیتی»، «آسیب‌پذیری زیرساخت‌های دفاعی امنیتی (ضعف زیرساخت منسجم یکپارچه در ICT)» و «پایین بودن سهم بودجه دفاعی» بیشتر در سطح داخلی تأثیر دارند.

۲- عوامل «پتانسیل اطلاعاتی جنبش‌های همسو در منطقه»، «ظرفیت نفوذ اطلاعاتی و قانون‌سازی در حوزه حریف»، «توان بازدارندگی ناهمگن»، «توان تأثیرگذاری نظامی امنیتی در منطقه»، «حضور قدرت‌های فرامنطقه‌ای در منطقه و تعدد کانون‌های تهدید»، «قدرت تهاجم عملیات روانی دشمن»، «فعالیت وسیع سرویس‌های اطلاعاتی دشمن» و «قدرت جنگ اطلاعاتی و الکترونیکی و الکترومغناطیسی دشمن» بیشتر در سطح خارجی تأثیر دارند.

۳- عوامل «استراتژی‌ها و دکترین‌های دفاعی و نظامی» و «خوداتکایی و خودکفایی نسبی دفاعی امنیتی و بومی‌شدن فناوری‌های دفاعی» تقریباً در هر دو سطح داخلی و خارجی به یک اندازه تأثیر دارند.

۴- در مجموع می‌توان گفت عوامل دفاعی امنیتی عمدتاً بر سطح داخلی تأثیر دارند.

جدول ۷. میزان تأثیر عوامل مختلف بر تحکیم و توسعه اقتدار ملی ج. ا. ا در سطوح، ابعاد و ویژگی‌های مختلف مؤلفه دفاعی امنیتی

ردیف	عوامل مؤثر	اقتدار ملی					
		سطح			ابعاد		
		داخلی	خارجی	عینی	ذهنی	مشروعیت	ویژگی‌ها
		نفوذ	کارآمدی	تفوذ			
۱-۷	۱	خوداتکمایی و خودکفایی نسبی	۳/۱	۲/۱	۸/۱	۹/۰	۰/۲
	۲	دفاعی امنیتی و بومی شدن فناوری‌های دفاعی	۳/۱	۳/۱	۳/۱	۲/۱	۴/۳
	۳	استراتژی‌ها و دکترین‌های دفاعی و نظامی	۳/۱	۳/۱	۳/۱	۲/۱	۴/۳
	۴	اقتدار فرماندهی و رهبری ولی امر مسلمین و اطاعت ولایی فرماندهان	۵/۱	۸/۰	۲/۱	۲/۱	۸/۶
	۵	وجود تجارب دفاعی و امنیتی	۵/۱	۸/۰	۴/۱	۹/۰	۷/۷
	۶	نیادهای بسیج و توان بسیج ملی و مدیریت نیروهای ذخیره و آموزش نظامی عمومی	۷/۱	۷/۱	۷/۱	۷/۱	۴/۳
	۷	بالا بودن قابلیت‌ها و ظرفیت‌های اطلاعاتی امنیتی کشور	۵/۱	۱/۱	۵/۱	۰/۱	۹/۱
۸-۱۰	۸	کیفیت نیروی انسانی دفاعی امنیتی	۷/۱	۸/۰	۴/۱	۱/۱	۵/۴
	۹	دین‌پاوری، ولایت‌مداری و شهادت‌طلب	۷/۱	۸/۰	۴/۱	۱/۱	۵/۴
	۱۰	نارسایی‌های پدافند غیرعامل برای افزایش قابلیت‌های دفاعی (تسهیلات پایداری و مقاومت)	۷/۱	۷/۰	۴/۱	۸/۰	۷/۱
	۱۱	نارسایی‌های ارتباط نهادمند بین بخش‌های لشکری و کشوری	۷/۱	۶/۰	۵/۱	۷/۰	۰/۲
	۱۲	عدم تناسب آموزش‌های دفاعی امنیتی با تهدیدهای جدید	۵/۱	۹/۰	۵/۱	۸/۰	۷/۱
	۱۳	تداخل و رقابت و موازی‌کاری دفاعی امنیتی	۵/۱	۷/۰	۵/۱	۶/۰	۱/۲
	۱۴	ضعف در کارکرد انسجام‌بخشی و هویت‌سازی	۶/۱	۵/۰	۸/۰	۵/۱	۵/۵
۱۵-۱۷	۱۵	پایین بودن سطح معیشت و منزلت نیروهای مسلح	۷/۱	۴/۰	۷/۱	۷/۰	۹/۲
	۱۶	آسیب‌پذیری زیرساخت‌های دفاعی امنیتی (ضعف زیرساخت منسجم یکپارچه در ICT)	۵/۱	۸/۰	۶/۱	۵/۰	۵/۱
	۱۷	پایین بودن سهم بودجه دفاعی	۵/۱	۷/۰	۸/۱	۴/۰	۸/۱
	۱۸	توان تأثیرگذاری نظامی امنیتی در منطقه	۶/۰	۶/۱	۳/۱	۰/۱	۸/۲
	۱۹	توان بازدارندگی ناهمگن	۷/۰	۶/۱	۲/۱	۲/۱	۰/۲
	۲۰	پتانسیل اطلاعاتی جنبش‌های همسو در منطقه	۶/۰	۷/۱	۲/۱	۱/۱	۳/۲
	۲۱	ظرفیت نفوذ اطلاعاتی و کانون‌سازی در حوزه حریف	۵/۰	۷/۱	۲/۱	۰/۱	۷/۱
۲۲-۲۴	۲۲	حضور قدرت‌های فرامنطقه‌ای در منطقه و تعدد کانون‌های تهدید	۵/۰	۶/۱	۴/۱	۸/۰	۹/۱
	۲۳	قدرت تهاجم عملیات روانی دشمن	۹/۰	۴/۱	۰/۱	۵/۱	۷/۳
	۲۴	قدرت جنگ اطلاعاتی و الکترونیکی و الکترومغناطیسی دشمن	۹/۰	۳/۱	۵/۱	۷/۰	۰/۲
	۲۵	فعالیت وسیع سرویس‌های اطلاعاتی دشمن	۰/۱	۳/۱	۴/۱	۸/۰	۷/۱
	۲۶	مجموع	۳/۱	۰/۱	۴/۱	۹/۰	۷/۲
	۲۷	مجموع	۳/۱	۰/۱	۴/۱	۹/۰	۷/۲
	۲۸	مجموع	۳/۱	۰/۱	۴/۱	۹/۰	۷/۲

بررسی تأثیر عوامل دفاعی امنیتی بر تحکیم و توسعه اقتدار ملی در ویژگی‌های مختلف با ملاحظه جدول ۷ و مقایسه میانگین‌های به دست آمده برای میزان تأثیر عوامل مختلف دفاعی امنیتی در ویژگی‌های مشروعیت و کارآمدی و نفوذ، می‌توان گفت:

۱- عوامل «اقتدار فرماندهی و رهبری ولی امر مسلمین و اطاعت ولایی فرماندهان» و «ضعف در کارکرد انسجام بخشی و هویت سازی» بیشتر بر ویژگی مشروعیت اقتدار تأثیر دارند؛

۲- عوامل «وجود تجارب دفاعی و امنیتی»، «عدم تناسب آموزش‌های دفاعی امنیتی با تهدیدهای جدید»، «آسیب پذیری زیرساخت‌های دفاعی امنیتی (ضعف زیرساخت منسجم یکپارچه در ICT)»، «پایین بودن سطح معیشت و منزلت نیروهای مسلح»، «آسیب پذیری زیرساخت‌های دفاعی امنیتی (ضعف زیرساخت منسجم یکپارچه در ICT)»، «نارسایی‌های ارتباط نهادمند بین بخش‌های لشکری و کشوری»، «پایین بودن سهم بودجه دفاعی»، «تداخل و رقابت و موازی کاری دفاعی امنیتی»، «خوداتکایی و خودکفایی نسبی دفاعی امنیتی و بومی شدن فناوری‌های دفاعی»، «نارسایی‌های پدافند غیرعامل برای افزایش قابلیت‌های دفاعی (تسهیلات پایداری و مقاومت)»، «استراتژی‌ها و دکترین‌های دفاعی و نظامی»، «قدرت جنگ اطلاعاتی و الکترونیکی و الکترومغناطیسی دشمن»، «نهاد بسیج و توان بسیج ملی و مدیریت نیروهای ذخیره و آموزش نظامی عمومی»، «بالا بودن قابلیت‌ها و ظرفیت‌های اطلاعاتی امنیتی کشور»، «کیفیت نیروی انسانی دفاعی امنیتی دین‌باور، ولایت‌مدار و شهادت طلب» و «فعالیت وسیع سرویس‌های اطلاعاتی دشمن» بیشتر بر ویژگی کارآمدی اقتدار تأثیر دارند.

۳- عوامل «توان تأثیرگذاری نظامی امنیتی در منطقه»، «ظرفیت نفوذ اطلاعاتی و کانون سازی در حوزه حریف»، «توان بازدارندگی ناهمگن»، «پتانسیل اطلاعاتی جنبش‌های همسو در منطقه»، «حضور قدرت‌های فرمانطقه‌ای در منطقه و تعدد کانون‌های تهدید» و «قدرت تهاجم عملیات روانی دشمن» بیشتر بر ویژگی نفوذ اقتدار تأثیر دارند.

انجمن مطالعات جهان اسلام

Islamic World Studies Association

جمعية دراسات العالم الإسلامي

فصلنامه علمی - پژوهشی

پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام

۱۶۸

سال چهارم، شماره اول، بهار ۱۳۹۳

نتیجه‌گیری

در ارزیابی کلی از بررسی جایگاه مؤلفه «دفاعی امنیتی» در توسعه و تحکیم اقتدار ملی می‌توان گفت باتوجه به آنچه به‌عنوان مبانی و اصول حاکم بر اقتدار ملی در جمهوری اسلامی، از دیدگاه‌های امام(ره) و رهبری استخراج کردیم، اقتدار دارای دو بعد مادی و معنوی (عینی و ذهنی) است که شاخص‌های مؤلفه دفاعی امنیتی تأثیرات مستقیم و فراوانی بر بعد عینی اقتدار دارند، اما اساس این تأثیرگذاری بر محمل ابعاد معنوی استوار است.

از طرف دیگر، اقتدار را در دو بعد داخلی و خارجی موردتوجه قرار دادیم و با عنایت به تجارب حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده به این نتیجه رسیدیم که مؤلفه دفاعی امنیتی تأثیرات عمیق و گسترده‌ای بر حوزه داخلی کشور دارد و مادامی که کشوری در حوزه سرزمینی خودش با صلابت و اقتدار عمل کند، قطعاً در مقابل تهدیدات بیرونی نیز موفق عمل خواهد کرد. بنابراین، از این منظر نیز مؤلفه دفاعی امنیتی صیانت‌کننده اقتدار داخلی در درجه اول و حمایت‌کننده اقتدار خارجی کشور است.

در نهایت باتوجه به سه ویژگی مشروعیت و نفوذ و کارآمدی برای اقتدار ملی، باید گفت که اگرچه مؤلفه دفاعی امنیتی بیشترین تأثیر را بر بعد کارآمدی دارد، انکارکردنی نیست که اقتدار کارآمد، هم حوزه نفوذش را گسترش می‌دهد و هم با کارآمدی در جذب مقبولیت و مشروعیت، اعمال قدرت می‌تواند موانع را از سر راه بردارد.

نتایج این پژوهش بر زمینه و محملی استوار هستند که شاخص‌های آن را باید در کلام بنیان‌گذار ج.ا.ا و رهبری جست‌وجو کرد. هر دو رهبر عالی‌مقام نظام اسلامی بر مفهوم اقتدار و به‌ویژه ابعاد معنوی آن برای حفظ نظام و گسترش حوزه نفوذ آن تأکید دارند و ابعاد دفاعی امنیتی اقتدار ملی را ضامن صیانت و تداوم نظام مقدس ج.ا.ا می‌دانند.

کتابنامه

قرآن کریم

- افتخاری، اصغر (۱۳۸۰)، «اقتدار ملی؛ جامعه‌شناسی قدرت از دیدگاه امام خمینی»، نیروی انتظامی.
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۱)، اصول عملیاتی طراحی استراتژی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۱)، روش طراحی استراتژی ملی در جمهوری اسلامی ایران، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۱)، نسبت دین و دنیا؛ بررسی و نقد نظریه سکولاریسم، قم: مرکز نشر اسراء.
- حقیقت، سیدصادق (۱۳۸۱)، توزیع قدرت در اندیشه سیاسی شیعه، تهران: هستی‌نما.
- خمینی، روح‌الله، صحیفه نور، ج ۲۰، ص ۸۸.
- ربیعی، علی (۱۳۸۶)، الگوی تدوین استراتژی ملی، تهران: پژوهشکده راهبردی فارابی، ادبیات آموزشی در مطالعات امنیتی.
- سنت، ریچارد (۱۳۷۸)، اقتدار، ترجمه باقر پرهام، تهران: فاروس.
- عالم، عبدالرحمن، بنیادهای علم سیاست، تهران: نشر نی.
- فرهنگ علوم سیاسی آکسفورد (۱۳۸۱)، ترجمه حمید احمدی، تهران.
- فصلنامه مطالعات دفاعی و استراتژیک، زمستان و بهار ۱۳۸۰ و ۱۳۸۱.
- کلاهیچیان، محمود (۱۳۸۴)، الگوی طراحی استراتژی ملی در جمهوری اسلامی ایران، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- لوکس، استیون (۱۳۷۰)، قدرت فر انسانی یا شر شیطانی.
- مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران (۱۳۷۶)، فرهنگ علوم سیاسی، تهران.

به این مقاله این گونه استناد کنید:

نوریان، اردشیر (۱۳۹۳)، «جایگاه مؤلفه دفاعی - امنیتی در تحکیم و توسعه اقتدار ملی از منظر امام خمینی (ره) و آیت‌الله خامنه‌ای» فصلنامه پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، س ۴، ش ۱، بهار ۱۳۹۳.

فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

۱۷۰

سال چهارم، شماره اول، بهار ۱۳۹۳